

Székács József gyászbeszéde Bajza József ravatalánál

Jeles évforduló előtt állunk. 2004. január 31-én lesz Bajza József születésének 200. jubileuma. Az ilyen nap mindig remek lehetőség arra, hogy a tudomány és a közélet képviselői kifejtsek véleményüket, értékeljék az érintett személy munkásságát, közzétéve kutatásaik eredményét.

Megjegyzésre kívánczok azonban, hogy valamely születési ünnep alkalmával gyászbeszédet a nyilvánosság elé tárni, amely sokkal inkább az élet-pálya lezárását mutatja, semmint annak lehetséges fordulatait, sajátosnak tűnik. Most – kérelemre – mégis ezt teszem, mert magam sem tartom helyesnek egy írásműnek hosszabb ideig történő visszatartását, amikor publikálásának egyébként nem lehet akadály, különösen akkor, ha az irat önmagában is igen szép munkát tükröz.

Székács József (Orosháza, 1809. február 2. – Budapest, 1876. július 29.) kiváló személyiség, aki költő, műfordító, egyházi író, evangélikus püspök, a Kisfaludy Társaság rendes tagja, az MTA levelező, majd tiszteleti tagja volt. 1837-ben lett a pesti magyar evangélikus hitközösség lelkésze, később a bányakerület püspöke. Munkásságából említésre kívánczok, hogy Bajza József felkérésére görög antológiafordításait folyamatosan tette közzé 1833 és 1837 között az *Aurorában*. Szerb dalokból és hősi énekekből pedig egy egész kötetre való fordítását 1836-ban Kunoss Endre adta ki Pesten. Török Pál református lelkésszel – akit később püspökké választottak – közösen vállalkozott a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* szerkesztésére 1842 és 1848 között. Ugyancsak Török Pállal együtt adta ki 1854–55-ben a *Protestáns Lelkeszi Társulat*. 1856-tól már főképp teológiai és gyülekezeti kérdésekkel, kiadványokkal foglalkozott. Híres hitszónokká képezte magát. Gróf Thun Leó birodalmi kultuszminiszter pátense ellen 1856-ban, Fábry Pál és Hunfalvy Pál társaival együtt, kiadta az *Igénytelen vélemények a két év. egyház ügyeinek igazgatását tárgyazó miniszteri törvényjavaslat felett* című röpiratot. Majd 1859-ben a *A magyar honi ágostai s helvét hitvallású evangélikusok szabad vallás gyakorlatát biztosító törvények* című munkáját, amellyel nagymértékben járult hozzá a pátens visszavonásához. Székács József tudományos eredményei alapján 1835-ben Berlinben bölcsészdoktori oklevelet nyert, a jénai egyetem pedig teológiai doktori címmel ruházta fel.

Ebből a rövid összefoglalóból is látható, hogy Székács József felkészült tudós teológus volt, aki igen jól tájékozódott az emberi természetben is. Beszédéből pedig kiviláglik, hogy a gyülekezetéhez tartozott Bajza Józsefet kitűnően ismerte. Nem arra törekedett, hogy a több évtizedes munkásság részleteit elemezze, és ezáltal mutassa meg a pályatárs érdemeit, nagyságát. Bár mondhatta: nemes harcának gyümölcse lett, hogy a költészetben az örök szépnek áldozott; az ítésetben (a kritikában) elűzte a szépnek oltáráról a kontárokot, az avatottakat pedig megkoszorúzta, bátorította s az előbbi helyeket nekik engedte át; a történettudományban letépte a tudatlankok, a gonoszok álarcát és az örök valót hirdette; hivatalaiban a méltányos, részrehajlatlan eljárás példáját adta; mégis leginkább az embert méltatta, aki a feddhetetlen erény, a törhetetlen jellem legmagasabb fokára emelkedett, családi körben pedig a boldogítás volt ideálja és így bizalommal lehetünk az iránt, hogy – az Apostol nyilatkozatára utalva – elnyerte az igazság koronáját.

Az itt közlésre kerülő beszédet Székács József az 1858. március 5-én du. 3 órakor, az általa vezetett gyászszertartás alkalmával mondta el a gyászolók sokaságával megtelt pesti Sebestyén téri Kovács-ház nagy négyszögletű udvarán.

„Pál az Úrnak apostola, élte alkonyán így nyilatkozott: »Pályámat megfutottam, a nemes harcot megküzdöttem, a hitet megtartottam, az igazság koronáját eltette számomra az én Istenem.«

Szeretteim az Úrban! Mik Pálnak ezen nyilatkozatában feltűnnek a következők:

Először az, hogy az apostol a súlyt nem a pályára és annak minőségére fekteti. Azt akarja éreztetni velünk, hogy Isten előtt nem az által leszünk kedvesek, hogy e, vagy ama pályát futottuk meg, hanem csak az által, hogyan, miképpen futottuk meg a pályát, melyet Isten s társaink bizalma tűzte ki számunkra. Haszontalanságot művelnénk tehát, ha a holtak felett érdemgyanánt azt akarnók kiemelni, hogy mily nehéz hivatalt, magas méltóságot, fényes czimeket és az évek mily hosszú soráig viseltek vala. Haszontalanságot művelnénk, ha Bajzánk felett érdemként akarnók kitüntetni azt, hogy költő, ítéssz, történetíró, szerkesztő, színházigazgató, és académiái tag volt. Mert Isten előtt nincs személyválogatás, nem azt kérdi, mily pályát futottunk, hanem hogyan futottuk azt. S épen ez az, mit Pál nyilatkozatában kiemel, midőn élte végéhez közeledett.

Másodszor a súlyt a hogyan-ra fekteti s leírja, hogy ő miként futotta meg pályáját. Kettőt emel ki, a nemes harcot és megtartását a hitnek. De épen ez azon pont, melyben Bajzánk érdeme egyesül, mely őt követendő példánkká teszi, mely mindnyájunkat kényszerít, hogy tisztelettel hódoljunk nemes jellemének. Az ő nagysága abban áll, hogy ő

a.) teljes életén keresztül addig küzdött, míg pályájára s annak egyes részeire nézve feltalálta azon eszmét, melynek hódolnia, melynek testet adnia kelljen, ha Istene, maga, százada s az utókor előtt tisztán s feddhetetlenül kíván megállani. E nemes harcának gyümölcse az lett, hogy a költészetben az örök szép, az itészetben a szépdíadala, a történelemben az örök igaz és való, hivatalaiban a tisztí hűség, családi körében a boldogítás, magaviseletében a böcsület lettek ideáljai, s azok hitévé és meggyőződésévé váltanak. Az ő nagysága abban áll

b.) hogy ezen hitévé és meggyőződésévé válo eszmékhez teljes életén keresztül hű maradt. Nagy volt a költészetben, mert szentéjében csak az örök szépnek áldozott; nagy az itészetben, mert elűzte a szépnek oltárától a kontárokat, a szépnek avatottait megkoszorúzta, bátorította s az elsőb helyeket szerényen nekik engedé; a történelemben letépte a tudatlanok és gonoszok álarcait, kik önzö kezekkel homályba borítandók valának az örök valót, híven kimutatva mindenütt az Isten ítéletét, mely abban oly félreérthetetlen hangosan beszél; nagy volt mind azon hivatalokban, melyeket társai biztanak reá, mert pontossága, fáradhatatlansága, méltányos, részrehajlatlan eljárása példa gyanánt vannak felmutatva; nagy volt ő mint ember, mert megszoktuk szavát tett, ígéletét teljesedés gyanánt tekinteni és nem csalatkozónk, – sőt megszoktuk nála nem a szókat, hanem a tetteket, melyekben beszélt. Az ő nagysága abban áll

c.) hogy ama hite, iránya, meggyőződésétől semmi kísértet el nem csábítható. Ő nem fogta bé a pegazust a malomba, hogy lisztet öröljön neki; a történet medréből nem csapolt le patakot, mely malmát hajtaná; criticája barátságából nem tömjénezett, ellenei irányában nem a gyűlölség, hanem az igazság tollával írt; hivatalát nem hasznáért szerette, ha általa köznek nem használhatott, ott hagyá; a legvidámabb társaságban hol, a közlekedésbe szilajság vegyült, ez ember ajkáról nem hangzott alá szó, mely a benső méltóságával ellenes vala. S a mi őt a feddhetetlen erény, a törhetetlen jellem legmagasb fokára emeli az, hogy hozzá a csábítás közeledni sem merészkedett, mert hiszen ezen ez embernek járásán, kelésén, magaviseletén, beszédén sőt még írása vonásain is oly biztos, határozott, férfias jellem ömlött el, mely kétségbeejté a legügyesebb csábítót is, hogy őt elszedíthette vala hite, meggyőződése, – Istenétől.

A mi, Pálunk nyilatkozatában harmadszor feltűnik, ez az hogy az apostol e nyilatkozatát halálával szemközt, életének alkonyán tevé. Nagy boldogság ez szeretteim az Ūrban ki ezt teheti. Nemes a halálban nyugalmasabb párna, melyre lehajolhat fáradt fejünk, mint ily vallomás. Az volt üdvözült barátunknál a siralmas, a keserű, részvétünk könnyeire méltó, hogy ő, ki sokak felett, teheté e boldogító vallomást nem teheté azt, s a boldogságot, mely belőle fakad, nem élvezheté. Mert őt legvirágzóbb férfikorában, 8 évvel ezelőtt éppen midőn a toronyórára veté fel szemét hogy kémelelné az idő futását, vá-

ratlanul érinté az enyészet angyala s érintésétől barátunk félholtan össze roskadott. Nekünk nem jutott egyéb, mint helyette végig gondolni azon gondolatot, melylyel Pálnál találkozánk, hogy boldog az, ki pályáját nemesen küzdve, hitét megtartva futja meg. Ő ezt végig nem gondolhatá, mert az enyészet angyala lelki épségétől is megfosztá mintha sajnálta volna a halál e nemes életen Isten végzetét egyszerre végre hajtani, lassan, többször érintve, fokként oltotta ki azt. De a halálnak kímélete gyötrelmünké vált nekünk és gyötrelmévé családjának. Az enyészettől érintett Bajza nem volt többé a régi. Élő halott, ingadozó árnyék, a könnyörület képmása gyanánt járdalt ő közöttünk, könnyeket fakasztva barátai, s tisztelői szeméből. Csak egy volt, mi a gyötrelmet enyhítheté, t.i. az, hogy a gyötrelmet ő maga nem érzé. Úgy látszik, hogy nem érzé, noha beteg lelket megóvni nehéz. Úgy járt el szokott helyeire, mint előbb, úgy írt és olvasott mint előbb, úgy látogatá barátait mint előbb, csakhogy beteg vidámsága sajnálattal találkozott mindenütt. Néha még is úgy látszott, mintha gyötrelmét érezné. Kitörő szenvedély lepte néha meg, de leánya lecsillapította azt s ő kibékült a szeretett karjain. Néha mély bánat fogta el, mintha maga és családja elhagyatottságát érezné s ilyenkor a szabadba úzte fájdalma, vagy a baráti karok közé, hol a zokogás szívetrendítően tört ki néha belőle. És még egy magasztos tanúságot hagyott nekünk: Ő még beteg lelke lázas rohanásában sem adta legkisebb jelét, hogy meggyőződését, hitét feláldozni és cserébe adni hajlandó volna. Ő még akkor is midőn csak Sionunk lehetett felette, tisztelettel tölté meg enkeblünket iránta. Magához és hitéhez hű lelke dicsőült meg virágában is. Mi megsiratuk őt életében.

Most midőn a halál angyala kioltá életének sokáig lappangó tüzét, nem könnyért esedezem tőletek, hanem háláért a kegyelmes égnek, mely magához vette őt, és véget vetett szenvedéseinek.

Hálátadunk:

a. az erőért, mellyel felruházó, hogy pályáját nemesen küzdve, hitét megtartva, futotta meg;

b. az áldásokért, melyeket általa közhasznú pályáján irodalmunk, nemzetünk, társainkra árasztott;

c. a példáért, melyet ritka becsületessége, törhetetlen jelleme, nemes érényeiben előnkbe állított, hogy járjunk, lelkesüljünk nyomdokán;

d. azon csudálatos örömperecért, mellyekkel megaranyozta ínséges éveink nyomasztó terheit,

e. azon családi, baráti hűségért és könnyörületért, melyet a szerető szívek juttatának a szegény, a beteg, a félig holt s még ekkor is kedves Bajzának, s kivált képen pedig haláláért, mellyel kiszabadítá őt az inség völgyéből, hol a könnyörület tárgya volt.

Hálánkhhoz csatoljuk azon bizodalunkat, hogy Isten eltette számára a koronát, mellyel az igazakat jutalmazza, s hogy midőn magához hívja közülünk a dicsőket, helyüket gazdagon kipótolja itt alant.

Oh kegyelmes atyja Istenünk! tessék neked ami hálánk és add, hogy bened vetett bizodalunk ne legyen hiú – hallgass meg minket Te Fiad nevében. Amen.”

A gyászbeszéd eredeti kézírata ma az Evangélikus Országos Levéltárban található (EOL. Székács József hagyatéka. 3. számú pall.).

Ezúton is szeretnék köszönetet mondani dr. Fabinyi Tibor teológiai professzor úrnak, aki évekkal ezelőtt felhívta figyelmemet a gyászbeszéd megletére és elősegítette, hogy ehhez hozzájussak. Köszönet illeti, készséges közreműködéséért, Chenthe Miklós levéltár-igazgató urat, aki további felvilágosítással és adatokkal állt rendelkezésemre.

A forrást közrebocsátotta: *Bajza Kálmán*